

İDARİ YARGIDA KESİN HÜKÜM

*Dr. Ramazan Çağlayan**

I. KESİN HÜKMÜN TANIMI ÇEŞİTLERİ VE ETKİSİ

A. Kesin Hükümün Tanımı ve Çeşitleri

1. Kesin Hükümün Tanımı

Bir yargı kararı, yasalarda belirlenen usullere uygun olarak verildikten, itiraz ve yasa yollarından geçerek veya bunlara ilişkin başvuru süreleri sona ererek kesinleştikten sonra değişmez bir nitelik kazanır. Kararı veren yargıç dahil hiç bir merci onu değiştiremez. İşte yargı kararlarının bu değişmezlik kuvvet ve niteliğine, "*kesin hüküm*" (muhkem kaziye) denilmektedir¹. Kesin hüküm de şekli ve maddi olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

2. Kesin Hükümün Çeşitleri

a. Şekli Anlamda Kesin Hüküm

Bir kararın şekli anlamda kesinliği, o karara karşı artık normal (olağan) kanun yollarına -temyiz, karar düzeltme- başvurulamayacağını deyimler². Şekli anlamda kesin hükümün amacı, bir davanın sona ermesine hizmet etmesidir.

Hükümler ya yasa gereği verildiği anda kesindir, temyiz edilemezler. Ya da temyiz edilebilir ancak yasa yoluna başvurma süresinin geçmesi, süresi içinde başvurulmuş fakat üst yargı organınca onanması, onama kararına karşı karar düzeltme yolunun kapalı olması, karar düzeltme yolunun açık olması halinde sürenin geçirilmesi yahut talebin reddedilmesi, temyiz

* A.Ü. Erzincan Hukuk Fakültesi İdare Hukuku Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.

1 TELLİ, S.Tekin., "İdari Yargıda Kesin Hüküm", İdare Hukuku ve İdari Yargı ile ilgili İncelemeler III. Ankara 1980, s.103.

2 KURU Baki/ASLAN Ramazan/YILMAZ Ejder, Medeni Usul Hukuku, 7.Bası, Ankara 1995, s.487; KURU, Baki, Hukuk Muhakemeleri Usulü El Kitabı, İstanbul 1995, s.876.

incelemesi sonunda bozulan yerel mahkeme kararına karşı karar düzeltme yoluna başvurulduğunda hükmün onanmış olması hallerinde şekli anlamda kesinleşmiş olur³.

Bir hükmün şekli anlamda kesinlik kazanabilmesi için mutlaka esasa ilişkin bir karar olması gerekmez. Usul ve şekle ilişkin kararlar da şekli anlamda kesinlik kazanma niteliğine sahiptir⁴.

Şekli anlamda kesinliğin sonuçları; bu karara karşı normal yasa yollarına gidilemez. Şekli anlamda kesinlik, maddi anlamda kesinliğin önşartıdır. Yani hüküm şekli anlamda kesinleşmeden, maddi anlamda kesinleşemez. Bir hükmün icraya konulabilmesi için, şekli anlamda kesinleşmesi şart değildir. Ancak yasalar bazen bunu şart koşabilir⁵.

Şekli anlamda kesinlik kural olarak sona eremez. Bir halde bu mümkündür. Temyiz ya da karar düzeltme sürelerinin irade dışında, kabul edilebilir bir mazeret nedeniyle kaçırılması durumunda, eski hale iade isteminin kabulü şekli anlamda kesinliği kaldırır. Yani karar kesinleşmemiş gibi temyiz yada karar düzeltme incelemesi yapılır⁶.

b. Maddi Anlamda Kesin Hüküm

Maddi anlamda kesinlik, şekli anlamda kesinlik kazanmış kararlara tanınan kanuni kesinlik (gerçeklik) vasfıdır⁷. Bu tanım şu üç unsuru kapsamaktadır. Maddi anlamda kesinlik, ancak şekli anlamda kesinlik kazanan yargısal kararlara tanınan bir vasıftır. Bu vasıf yasa tarafından tanınmaktadır. Bu vasıf yargısal kararların hakikat olarak kabul edilmesini zorunlu kılar.

3 BÜYÜKEREN Sadi, "Anayasaya Uygunluk Denetimi ve Kesin Hükümlerin Çatışması", THED, Mayıs 1996, sy.5, s.9.

4 ATAY Cevdet, İdari Yargıda Temyiz Davası, Bursa 1981, s.47 (Yayınlanmamış Doktora Tezi)

5 KURU/ASLAN/YILMAZ, age., s.488; KURU, age., s..877 ; Y16.HD, 15.5.1991, 12819/1093, YKD. 1992, sy.5, s.741 :"*Maddi anlamda kesin hükmün varlığını kabul edebilmek için, hükmün şekli anlamda kesinleşmesi gerekir. Şekli anlamda kesinlik,maddi anlamda kesinliğin ön ve temel şartını oluşturur. Bu şart oluşmadıkça, maddi anlamda kesin hükmün varlığından söz edilemez.*"

6 KURU/ASLAN/YILMAZ, age., 489; ATAY, age., s.47.

7 ibid.

Maddi anlamda kesin hükmün amaçlarını Şu Şekilde özetleyebiliriz; mahkeme kararlarına güvenilmesini ve uyulmasını sağlamak, taraflar arasındaki uyuşmazlığı bütün bir gelecek için son bulmasına hizmet etmek, çeliŐik kararlar verilmesine engel olmak ve toplum için zorunlu olan hukuki istikrarı saĐlamak⁸.

Mahkemelerin nihai kararları (esasa, usule ilişkin) maddi anlamda kesinlik kazanabilirler⁹. Maddi anlamda kesinlik, kural olarak, kararın hüküm fıkrası için geçerlidir. Ancak hüküm fıkrasının yeterince açık olmaması ve hüküm fıkrasının sık sıkıya gerekçeye bağlı olması hallerinde, gerekçe de kesin hüküm oluŐturabilir¹⁰.

Maddi anlamda kesin hüküm, hükmü veren mahkeme de dahil bütün mahkemeleri bağlar. Yani konusu, sebebi ve tarafları aynı olan konuda verilen bu kararla bağlıdır, yeniden inceleme yapamazlar¹¹. Böyle bir dava açılırsa, kesin hüküm itirazı ile karŐılaŐır. Yine kesin hüküm, kesin delil teşkil eder.

B. KESİN HÜKMÜN ETKİSİ

Kesin hüküm olan bir yargı kararının, etki alanının ne olduğunun, ulaşılan çözümün(yargı kararının) nc Őahıslara ve benzeri uyuşmazlıklara uygulanabilir olup olmadığının da tespit edilmesi gerekmektedir. Bu açıdan bakıldığında kesin hükümün mutlak ve nisbi etkisi gündeme gelmektedir

1. Kesin Hükümün Nisbi Kuvveti

Kesin hüküm; bir Şahsın, yalnız taraflar arasında ileri sürebileceği bir durumu tesbit ediyorsa, nc Őahısları bağlamıyorsa, başka bir deyişle uyuşmazlığı çözen yargı kararı, aynı nitelikteki bütün uyuşmazlıklara uygulanamıyorsa, yalnız taraflar için kanuni hakikat sayılıyorsa, bu hale kesin hükümün nisbi etkisi denilmektedir¹².

8 KURU/ASLAN/YILMAZ, age., s.489; ÇEMBERCİ, Musa., Hukuk Davalarında Kesin Hüküm, Ankara 1965, s.13-14; Kesin hükümden sadece maddi anlamda kesinliği anlayan ve kararın verildiği anda kesinleŐtiĐini, icrası için Şekli anlamda kesinleŐmesinin gerekmediğini savunan yazarlar da bulunmaktadır. Bkz. ATAY, age., s.48.

9 KURU/ASLAN/YILMAZ, age., s.494.

10 ibid.

11 id., s.496.

12 TELLİ, agm., s.105.

2. Kesin Hükümün Mutlak Kuvveti

Kesin hüküm; şahsın, herkese karşı ileri sürebileceği bir durumunu tesbit ediyorsa, etki ve kapsamı genel olup herkese karşı ileri sürebiliyorsa, yargı yerinin kararı, aynı nitelikteki uyuşmazlıklara doğrudan doğruya uygulanabiliyorsa, başka bir deyişle verilen karar herkes için kanuni hakikat sayılıyorsa, bu halde kesin hükümün mutlak etkisinden söz edilir¹³.

Kesin hükümün bu iki etkisinin, idari yargıda verilen kararlar bakımından önemli sonuçları vardır. Aşağıda idari yargı kararlarının niteliklerini ayrıca inceleyeceğiz. Ancak kesin hüküm açısından burada kısaca üzerinde duracağız.

II. İDARİ YARGIDA KESİN HÜKÜM

A. İPTAL DAVALARINDA KESİN HÜKÜM

Genel bir tanımlama ile iptal davası, "İdare tarafından ittihaz olunan icrai bir karardan şahsi, meşru, aktüel bir menfaati muhtel olan bir şahsın idari bir mahkemeye müracaat ederek bu kararın mevzuata, hukuka -selahiyet (yetki), saik, mevzu, şekil veya maksat yönlerinden biriyle- aykırılığından ötürü bozulması"¹⁴ şeklinde tanımlanabilir. Bu yönde açılan bir dava genel olarak ya davanın reddi ya da idari işlemin iptali şeklinde sonuçlanır. Buradan hareketle, idari yargıda kesin hükümü, red ve iptal kararlarında ayrı ayrı incelemek gerekir.

1. Red Kararlarında Kesin Hüküm

a. İlk İnceleme Prosedüründe Kesin Hüküm

İdari Yargılama Usulü Kanununun 14. maddesi, idari yargıda dava açıldığında işin esasına girmeden ilk olarak nelerin inceleneceğini, 15. maddede ise bu ilk inceleme sonunda ne yönde karar verileceğini düzenlemiştir. Öğretide, bu ilk inceleme konularının, işin esasına girmeden tespit edilemeyeceği, dolayısıyla bu incelemelerin, bir tür "*önyargılama*"

13 ibid.

14 SARICA Ragıp, İdari Kaza-İdari Davalar, c.I, İstanbul 1949, s. 10.

olduğu ifade edilmektedir¹⁵. Yargılama işlevine ilişkin bu kararları şimdi sırasıyla görelim.

i. Görev ve Yetki

Görev ve yetki, usul hukuku bakımından farklı durumları ifade etmektedir. Görev, bir yargı yerinin dava konusu yönünden yetkili olmasını, yetki ise yer yönünden yetkili olmasını ifade etmektedir¹⁶. Bir ülkede birden çok yargı düzeninin bulunması, ya da bir yargı düzeni içinde birden çok yargı kuruluşunun bulunması, görev ve yetki dağılımı sorununu gündeme getirir. Konu yönünden yetki problemi, birden fazla yargı düzeni arasında olabileceği gibi, aynı yargı düzeni içindeki alt ve üst derece mahkemeleri arasında da olabilir. Yer yönünden yetki problemi ise, aynı yargı düzeni içinde birden fazla mahkeme arasında oluşur. İlk incelemede bu sorun ilk olarak ele alınır. Bu konuyu da birkaç başlık altında inceleyebiliriz.

Görevli ve yetkili yargı düzeninde yanılıya düşülmesi: Ülkemizde, idari, adli ve askeri yargı düzenleri kabul edilmiş ve bunların görev alanları kanunlarda belirlenmiştir. Bu yargı düzenleri kendi görev alanı dışındaki davalara bakamazlar. İdari yargı düzeninde açılan dava, adli ya da askeri yargı düzenine giren bir dava ise görevli ve yetkili yargı düzeninde yanılıya düşülmüş olur, idari yargı yeri davayı görev yönünden reddeder (İYUK. md.15/1-a)¹⁷. Yani görevsizlik kararı verir. Bu karar üzerine idari yargı

15 ERKUT Celâl/SOYBAY Selçuk, Anayasa ve İdari Yargılama Hukukuna İlişkin Kanunlar, İstanbul 1999, 4.Bası, s.206.

16 GÖZÜBÜYÜK A. Şeref/DİNÇER Güven, İdari Yargılama Usulü, Ankara 1996, s.260; GÖZÜBÜYÜK A. Şeref, Yönetmelik Yargı, 12.Bası, Ankara 1998, s.386; HONDU Selçuk, "Danıştay, İdare Mahkemeleri, Vergi Mahkemeleri arasında ortaya çıkan görev uyumsuzlukları", DD.56-57, 1985, s.14-15.

17 D12D. E.74/1181, K.74/1346, T.8.5.1974, AİD., c.8, sy.2, s.210: "...(T)elif hakkı ücretinin miktarına ilişkin uyumsuzluğun görüm ve çözümünün...asliye mahkemesine ait olması nedeniyle Danıştay'da açılan davanın görev noktasından reddine..."; D12.D, E.73/827, K.74/710, T.19.3.1973, AİD., c.7, sy.3, s.229: "...(U)yuşmazlık, ahvali şahsiye sicilinin düzeltilmesi niteliğinde olup çözümlenmesi Medeni kanunun...38. maddesi uyarınca adli yargı yerinin görevine girdiğinden, Danıştay'da inceleme olanağı bulunmayan davanın görev noktasından reddine..."; D10.D, E.86/469, K.88/1048, T.9.6.1988: "...İhale safhasında değil, yapılmış ihalelerden sonra kurulan özel hukuk ilişkisinden kaynaklanan dava konusu uyumsuzluğun görüm ve çözümü, adli yargının görev alanına girmektedir. İdari yargının görev alanına girmeyen dava konusu uyumsuzluğun esası hakkında...verilen kararda hukuki isabet görülmemektedir..."

yerince yapılacak başka bir işlem yoktur. Bu karardan sonra davacı, davasını ilgili yargı yerinde açmak durumundadır. Dolayısıyla burada kesin hüküm oluşmaz. İkinci yargı yeri de kendisini görevsiz bulursa iki yargı düzeni arasında görev uyuşmazlığı çıkar ki; buna olumsuz görev uyuşmazlığı¹⁸ denir. İki yargı düzeni arasındaki bu uyuşmazlığı, Uyuşmazlık Mahkemesi çözüme kavuşturur.

İdari yargı düzeni içinde görevli ve yetkili mahkemede yanlıya düşülmesi: İdari yargı düzenimizde, Yüksek mahkeme olarak Danıştay, ilk derece mahkemeleri olarak da idare ve vergi mahkemeleri düzenlenmiştir. Görev ve yetki sorunu Danıştay ve ilk derece mahkemeleri arasında çıkabileceği gibi, ilk derece mahkemelerinin kendi arasında da çıkabilir.

Dava idari yargı düzeninin görev alanı içine girmekle beraber, görevli ve yetkili olmayan mahkemede açılmış ise, dava görev ve yetki yönünden reddedilerek, dosya yetkili idare mahkemesine gönderilir (md.15/1-a, 43). Davaya bakan ilk derece mahkemesi, başka bir İdare veya Vergi Mahkemesini görevli ya da yetkili bulursa, görevli ya da yetkili yargı yerini kendi kanaatine göre belirler ve dosyayı o mahkemeye gönderir (md.43/1)¹⁹. Gönderilen yargı yeri de kendini görevsiz ya da yetkisiz bulursa 43. maddede belirlenen usule göre²⁰ Danıştay veya Bölge İdare Mahkemesi²¹ yetkileri dahilinde yetkili veya görevli yargı yerini belirler.

18 Olumsuz görev uyuşmazlığı "adli, askeri ve idari yargı yerlerinden en az ikisinin, tarafları, konusu ve sebebi aynı olan davada, karşılıklı birbirlerini görevli saymalarından dolayı, kendilerini görevsiz görmeleri" şeklinde tanımlanabilir. Bkz. GÖZÜBÜYÜK, Yönetmelik Yargı, s.127; DURAN Lütfi, "Uyuşmazlık Mahkemesi içtihatlarına göre selbi vazife ihtilafı", İHFM, c.XVI, sy.3-4, s.688.

19 Trabzon İd. Mah. E.90/322, K.90/318, T.10.5.1990, KARAVELİOĞLU Celâl, İdari Yargılama Usulü Kanunu II, 1993, s.576: "...*(D)avanın yetki yönünden reddine, dava dosyasının yetkili Kayseri İdare Mahkemesine gönderilmesine...*"; Eskişehir İd. Mah. E.97/1003, K.98/375, T.21.9.1998: "...*Tavşanlı'dan Isparta'ya naklen atama işlemine karşı açılan davanın çözüm yeri Antalya İdare Mahkemesi olduğundan, davanın yetki yönünden reddine, dava dosyasının Antalya İdare Mahkemesine gönderilmesine...*"; Eskişehir İd. Mah. E.98/478, K.98/469; T.17.6.1998: "...*Millî Eğitim Bakanlığının atama işlemine karşı açılan davanın çözüm yeri Ankara İdare Mahkemesi olduğundan, davanın yetki yönünden reddine, dava dosyasının Ankara İdare Mahkemesine gönderilmesine...*".

20 İYUK. Md.43/1-b: "Görevsizlik veya yetkisizlik sebebiyle dosyanın gönderildiği mahkeme kendisini görevsiz veya yetkisiz gördüğü takdirde, sözkonusu mahkeme ile ilk görevsizlik veya yetkisizlik kararını veren mahkeme aynı bölge idare mahkemesinin

Danıştay Kanununun 24. maddesinde Danıştay'ın ilk derece mahkemesi olarak bakacağı konular belirlenmiştir. Bunlar dışındaki konularda görevsizdir. Şayet 24. maddedekiler dışındaki bir konuda Danıştay'a doğrudan bir dava açılmış ise, Danıştay görevsizlik kararı verir, dosyayı tespit ettiği görevli idare veya vergi mahkemesine gönderir. Danıştay'ın verdiği bu karar kesindir, yani Danıştay'ca görevli bulunan mahkeme görevsizlik kararı veremez (md.43/3)²². Diğer yandan, ilk derece mahkemesinde açılan davada, mahkeme, konunun Danıştay'ın görev alanına girdiği düşüncesinde ise, görevsizlik kararı vererek, dosyayı Danıştay'a gönderir. Danıştay kendini görevli bulursa, davayı sonuçlandırır. Görevli bulmaz ise, tespit ettiği görevli mahkemeye gönderir²³. Danıştay'ın bu kararı kesindir (md.43/1-a, 43/3). Danıştay, dava dosyasını gönderen mahkemeyi görevli olarak tespit edebileceği gibi, bir başka mahkemeyi de tespit edebilir. Bu takdirde dava dosyasını görevli bulunduğu mahkemeye gönderir²⁴. Bu durumlarda kesin hükümle ilgili bir sorun çıkmaz.

yargı çevresi içinde ise, uyuşmazlık bölge idare mahkemesince, aksi halde Danıştay'ca çözümlenir.”

21 Diyarbakır Bölge İd. Mah. E.83/96, K.83/136, T.21.3.1983: Maliye Bakanlığının sakatlık indiriminden yararlanamayacağı yolundaki işlemine karşı, Diyarbakır İdare Mahkemesinde açılan dava, görev yönünden reddedilerek dosya Diyarbakır Vergi Mahkemesine gönderilmiştir. Vergi Mahkemesi de, İdare Mahkemesinin görevine girdiği gerekçesiyle görevsizlik kararı verip dosyayı Diyarbakır Bölge İdare Mahkemesine göndermiştir. Bölge İdare Mahkemesi olayı vergi uyuşmazlığı olarak nitelendirip, Vergi Mahkemesinin görevli olduğuna karar vermiştir.

22 D10.D, E.90/4612, K.90/2901, T.5.12.1990: “...Dosyanın incelenmesinden Devlet memurluğundan çıkarma işleminin iptaline ilişkin davanın görüm ve çözümü...idare mahkemesinin görev alanı içinde bulunduğu, Danıştay Başkanlığına açılan davanın görev yönünden reddine, 2577 sayılı yasanın 15 inci maddesinin 1/a fıkrası uyarınca dava dosyasının...İdare Mahkemesine gönderilmesine...”.

23 D6.D, E.92/3740, K.92/3957, T.3.11.1992: “...(A)çıkılanan yasa hükümleri uyarınca imar mevzuatına ilişkin olduğu anlaşılan davanın çözümü İzmir İdare Mahkemesinin görev ve yetki alanı içinde olduğundan, İdare Mahkemesince Danıştay'a gönderilen bu dava dosyasının 2577 sayılı yasanın 43 .maddesinin 1/a fıkrası uyarınca İzmir İdare Mahkemesine gönderilmesine...”.

24 İYUK 43. maddenin 4. fıkrasında, bu madde hükümlerine göre. Görevli ya da yetkili kılınan mahkemeye yeniden dava açıldığında davacıdan harç alınmayacağını hükme bağlamıştır. Bu düzenleme iki şekilde yorumlanabilir. Birincisi, Danıştay veya Bölge İdare Mahkemesi, ister daha önce görevsizlik veya yetkisizlik kararı veren iki mahkemeden birini görevli veya yetkili bulsun, isterse bunların dışında üçüncü bir

ii. İdari Mercî Tecavüzü

İdari yargı yerlerinde dava açılmadan önce, idari bir kuruluşa başvurulması, yasada öngörülmüş ise, bu başvuru yerine getirilmeden, dava açılmasına idari mercî tecavüzü denir²⁵. İdari mercî tecavüzü, idari işlemlerde olabilir. Bazen yasalarda, idari işleme karşı dava açılmadan önce, idareye itirazda bulunulması düzenlenmektedir²⁶. Dava açabilmek için, bu idari başvuru yolları tüketilmesi gerekir. İdari başvuru yolları tüketilmeden dava açıldığı anlaşılırsa, yargı yeri, dosyayı, ilgili idareye gönderir (md.15/1-b,e). Uygulamada da yargı yerleri, idari başvuru yapılmadan, doğrudan dava açılmasını, idari mercî tecavüzü sayıp, dosyayı ilgili idareye göndermektedirler²⁷. Bu halde yargı yerine başvuru tarihi, idari mercîe başvuru tarihi olarak kabul edilir (md.15/2).

mahkemeyi görevli ve yetkili bulsun, ilgilinin yeniden dava açması gerekecektir. İkinci yoruma göre, sadece üçüncü bir mahkemenin görevli ve yetkili kılınması halinde, yeniden dava açılması gerekir.YENİCE Kazım/ESİN Yüksel, Açıklamalı içtihatlı Notlu- İdari Yargılama Usulü, Ankara 1983, s.707.

25 GÖZÜBÜYÜK/DİNÇER, age., s.383; YENİCE/ESİN, age., s.442.

26 Örneğin, 1136 sayılı Avukatlık Kanununu , Baronun stajyer listesine yazılma işlemleri, baro levhasına yazılma isteminin reddi, avukatlığa kabul işlemlerinin reddi, baro levhasından silinme , disiplin işlemlerine karşı Türkiye Barolar Birliğine itiraz edilebileceği düzenlenmiştir (md.8-20). 1580 Belediye Kanununda, belediye meclisinin kesin kararlarına karşı, il idare kurullarına itiraz edilebileceği düzenlenmiştir (md.73); 5590 sayılı kanuna göre, odaların ve borsaların, kayıt işlemlerine karşı, oda veya borsa meclislerine itiraz edilebileceği düzenlenmiştir (md.17); 2547 sayılı YÖK'nda yükseköğretim kurumundan çıkarma cezalarına karşı üniversite yönetim kuruluna itiraz edilebileceği düzenlenmiştir (md.54).

27 D 8.D, E.70/2260, K.70/2270, T.25.12.1970, Danıştay Sekizinci Daire Kararları, s.7, no.23: "...Avukatlık stajının durdurulmasına ilişkin uyuşmazlıkta, 1136 sayılı yasanın 20 inci maddesine göre...Barolar Birliğine başvurulması gerekirken, doğrudan Danıştay'a dava açıldığı anlaşıldığından...dava dosyasının Türkiye Barolar Birliği Başkanlığına tevdiine..."; D12.D, E.65/51, K.66/2765, GÖZÜBÜYÜK/DİNÇER, age., s.346: "...(Yönetim kuruluna itiraz etmeden doğrudan dava açılmıştır) dosyanın Basın İlan Kurumu Genel müdürlüğü Yönetim Kuruluna tevdiine..."; D12.D, E.71/2503, K.73/1499, T.15.5.1973, DD.12-13, s.532: "...İlanlarının...resmi ilan sayılıp sayılmayacağı hususunda uyuşmazlık doğuran ihtilaflı birinci derecede inceleme yeri Basın İlan Kurumu Yönetim Kurulu olduğu cihetle dosyanın anılan kurula tevdiine...".

Öğretide, GÖZÜBÜYÜK tarafından, idareye başvuru süresinin “hak düşürücü süre” olduğu ifade edilmektedir²⁸. İdari başvuru süresinin hak düşürücü süre olarak kabul edilmesi hukuka uygun gözükmemektedir. Kişi idari başvuru süresi geçtikten sonra, dava açarsa, bu görüşe göre mahkeme davayı reddedecektir²⁹. Oysa idari başvurunun, dava hakkına etkisi olmaması gerekir. Bu başvuru, olayın idare içinde tekrar gözden geçirilmesine yönelik bir durum olarak kabul edilmelidir. Bunun yanında, yasada idari başvuru için bir zorunluluk yoksa, yani “başvurulabilir”, “itiraz edilebilir”, “müracaat edilebilir” gibi ifadeler kullanılıyorsa kişiye bir tercih hakkının verildiği, kabul edilmelidir³⁰. Danıştay'ın bu yönde tespit ettiğimiz bir kararı bulunmaktadır³¹.

İdari eylemlere karşı dava açabilmek için, İYUK md.13'e göre, idari eylemin öğrenildiği tarihten itibaren bir yıl ve her halde eylem tarihinden itibaren beş yıl içinde idareye başvurarak bir işlem yapılmasının sağlanması

28 Bkz. GÖZÜBÜYÜK, age., s.180; GÖZÜBÜYÜK/DİNÇER, age., s.345; Danıştay da 1971 tarihli bir kararında, bu sürenin hak düşürücü süre olduğunu belirtmiştir. DDDK, E.69/612, K.70/2270, T.18.9.1971: “...Kanun koyucu...yönetim kurulunun ödemeye ilişkin kararı aleyhine...dava açılabilmesini, bu kararlara karşı 30 gün içinde Maliye Bakanlığına itiraz etmek ön şartına bağlamıştır. Bu bakımdan kanunla belli bir itiraz süresi dava açma yönünden hak düşürücü bir müddettir...”.

29 GÖZÜBÜYÜK, age., s.181; GÖZÜBÜYÜK/DİNÇER, age., s.345; Danıştay'ın idari başvuru süresi geçirildikten sonra dava açılması halinde davanın süre aşımı yönünden reddedileceği yönünde kararları bulunmaktadır. DİBK, E.69/11, K.70/30, T.21.11.1970, Danıştay İçtihadı Birleştirme Kararları II, 1967/1972, s.107; D8.D, E.86/732, K.88/213, T.22.3.1988, DD.72-73, s.447.

30 YILDIRM Turan, “İdari usul yasası kapsamında idareye başvuru”, İdari Usul Kanunu Hazırlığı Uluslararası Sempozyumu, 17-18 Ocak 1998 Ankara, s.252-253.267.

31 D6.D, E.94/2182, K.94/4194, T.14.11.1994, DD.90, s.702: “...(Y)ukarıda yer alan yasa kurallarına göre, belediye meclisinin 1580 sayılı yasanın 71. ve 72 .maddelerinde belirtilen kararları dışında almış olduğu diğer kararları kesin olduğu, ancak bu kararlara karşı belediye başkanının veya ilgililerin 10 gün içerisinde valiliğe veya İçişleri Bakanlığına itiraz edebilecekleri...belirtilmiş olup, bu maddenin içeriğinden valiliğe veya Bakanlığa başvuru için bir zorunluluk bulunmadığı, belediye meclisi kararlarının kesin olduğu ve ilgililerin bu kesin karara karşı doğrudan yargı yoluna başvurabilecekleri gibi, dilerlerse itiraz yolunu kullanabilecekleri açıktır...doğrudan yargı yoluna başvurulmuş olması karşısında dava konusu işlemin esasının incelenmesi suretiyle hukuka uygunluğunun denetlenmesi gerekirken, mahkemece merci tecavüzü olduğu nedeniyle dosyanın...Valiliğine gönderilmesine karar verilmesinde hukuki isabet görülmemiştir...”.

gerekir. Dava ancak açık veya zımni red kararı üzerine açılabilir. Bu yapılmadan doğrudan doğruya dava açılmış ise, dava idari merci tecavüzü nedeniyle reddedilir³². İdarenin bahçedeki ceviz ağacını kesmesinden dolayı uğranılan zararın tazmini için açılan davada, İYUK madde 13'e göre 1 veya 5 yıl içinde idareye başvurulması gerekir. Bu yapılmadan doğrudan dava açılmıştır. Görevli merci olan TEDAŞ Genel Müdürlüğüne tevdiine şeklinde karar verilmiştir³³.

Yargı yeri, idari merci tecavüzü nedeniyle dosyayı ilgili idareye gönderdikten sonra, idarenin açık veya zımni red kararı üzerine davacının yetkili ve görevli mahkemeye yeni bir dava dilekçesi ile başvurabileceğinden³⁴ kesin hüküm oluşmaz.

iii. Ehliyet

İdari yargı yerlerinde dava açabilmek için, davaya taraf olma ve dava açabilme ehliyeti yanında, idari yargıya özgü menfaat ihlali ve hak ihlali şartlarının da gerçekleşmiş olması gerekir.

İdari yargıda özellikle iptal davasında menfaat ihlali kavramı önem arz etmektedir. İptal davasında aranan bu menfaat ilişkisinin, meşru, kişisel ve aktüel olması gerekmektedir³⁵. Menfaat, "*bir idari işlemin yargı yeri önüne götürülebilmesi için onunla davacı arasında varolduğu ve ulaşılan ve yeterli sayıldığı kabul edilen salt bir ilişkidir*"³⁶. Bu kavramın geniş veya dar yorumlanması, iptal davasının kapsamının da dar veya geniş olması anlamına gelecektir. Danıştay menfaat şartının, her idari işlem aleyhine, sırf vatandaş olma sıfatıyla dava açma hakkını verecek şekilde geniş yorumlanamayacağını belirtmekle beraber³⁷, 1991 tarihli bir kararında, "*...iptal davaları ile idari işlemlerin hukuka uygun olup olmadığının tespiti,*

32 DDDK, E.69/612, K.71/475, T.30.4.1971, AİD., c.4, sy.3, 1971, s.187.

33 Eskişehir İd. Mah. E.98/128, K.98/409, T.1.6.1998.

34 GÖZÜBÜYÜK/DİNÇER, age., s.383.

35 Bkz. GÖZÜBÜYÜK, age., s.189; ONAR Sıddık Sami, İdare Hukukunun Umumi Esasları, 3.Bası, İstanbul 1966, C.III, s.1780; SARICA, age., s.31.

36 ÖZAY İl Han, Yargısal Korunma, İstanbul 1999, s.78.

37 DDDK, E.72/586, K.74/80, T.25.1.1974, DD.16-17, s.162: "*...Her ne kadar iptal davalarında dava ehliyetinin bir unsuru olarak menfaat ilişkisi...daha geniş tutulmakta ise de, bu temayülün, tüm vatandaşlara, her idari işlem aleyhine, salt vatandaş olma sıfatıyla dava açma hakkı sağlayacak şekilde genişletilmesine de olanak bulunmamaktadır...*".

*hukukun üstünlüğünün ve dolayısıyla idarenin hukuka bağlılığının sağlanması amaçlandığına göre, bu davalarda menfaat ilişkisinin dar yorumlanmaması gerekmektedir...*³⁸ denilerek geniş yorum esasının benimsenmesi gerektiğini ortaya koymuştur.

Davacının, taraf olma ehliyeti ve menfaat ihlali yoksa, kesin hüküm oluşur dava yeniden açılmaz. Dava açma ehliyeti yoksa, vasi ya da veli tarafından dava yeniden açılabilir. İdari yargıda tüzel kişiliği olmayan kamu kuruluşlarına karşı iptal davası açılabileceği öğretisi ve uygulamada kabul edilmektedir³⁹.

iv. Kesin ve Yürütülmesi Gerekli Bir İşlemin Varlığı

İptal davası ancak yönetsel işlemlere karşı açılabilir. Dava konusu işlem idari işlem olacak ve aynı zamanda kesin ve yürütülmesi gerekli bir işlem olması gerekir. İşlem bu nitelikte değilse dava reddedilecektir (md.15/1-d).

Önceleri “doğrudan doğruya icra ve infaz kaabiliyeti bulunan idari karar”, “kati mahiyette olan idari tasarruf”, “kesin ve re’sen icrası kabil mahiyette idari karar” şeklinde ifade edilen kavram, “*kesin ve yürütülmesi gereken işlem*” olarak formüle edilmiştir⁴⁰.

Yürütülmesi gerekli işleme, icrai ya da etkili işlem de denilmektedir⁴¹. ERKUT, icrailiği “kamu gücünün, üçüncü kişiler üzerinde, ayrıca başka bir işlemin varlığına gerek olmaksızın doğrudan doğruya hukuki sonuçlar doğurması” şeklinde tanımlamaktadır⁴². GÖZÜBÜYÜK ise icrailiği, “işlemin ilgilinin hukuksal durumunda değişiklik yapması” olarak tanımlamaktadır⁴³. Buna göre idarenin etkisiz işlemleri, görüş belirten kararları, danışma kararları, iç yönetim kararları, hazırlık çalışmaları, iptal

38 D6.D, E.89/2264, K.91/1101, T.13.5.1991, DD.84-85, s.422.

39 Bkz. GÖZÜBÜYÜK, age., s.402.

40 ERKUT Celâl, “İdari davaya konu olabilecek kesin ve yürütülebilir işlem kavramı”, I. Ulusal İdare Hukuku Kongresi- Birinci Kitap: İdari Yargı, Ankara 1990, s.109.

41 GÖZÜBÜYÜK, age., s.171.

42 ERKUT Celâl, İptal Davasının Konusunu Oluşturması Bakımından İdari İşlemin Kimliği, Ankara 1990, s. 119.

43 GÖZÜBÜYÜK, age., s.117.

davasına konu teşkil etmez⁴⁴. İdari işlemin icrailiği, işlemin oluşması ile birlikte kendini gösterir. İşlem henüz yürürlüğe girmemiş olsa da, icrailik vasfı vardır. Yürürlüğe girmeden dava konusu yapılamaması, icrai olmamasından değil, menfaat ihlali koşulunun gerçekleşmemesinden dolaydır⁴⁵.

Kesin ve yürütülebilir işlem kavramı, işlemin icrailiği ile ilgili olduğu kadar, işlemin iptal davasına konu oluşturma bakımından gerekli niteliğe sahip olup olmadığı açısından da önem kazanmaktadır. Burada “kesinlik” kavramı anahtar konumdur. Kesin işlem, “idari karar alma sürecinin tamamlanarak nihai işlemin ortaya çıkması” demektir⁴⁶. Danıştay 3. Dairesi de buna yakın bir tanımlama yapmıştır. “...Bir idari işlemin, kesin ve yürütülmesi zorunlu sayılabilmesi; hukuk düzeninde varlık kazana bilmesi için gerekli prosedürün son aşamasını geçirmiş bulunmasına, başka bir idari makamın onayına ihtiyaç göstermeksizin hukuk düzeninde değişiklikler meydana getirebilmesine...bağlıdır...”⁴⁷.

Nihai işlemin ortaya çıkabilmesi için, bazen bir dizi prosedürel işlemler yapılmaktadır. Bunlar çoğunlukla hukuk alanında bir değişiklik yapmaya yönelik olmadıklarından, hukuksal durumlara da bir etkide bulunmamaktadırlar. Bu nedenle de nihai işlem oluşmadıkça, hukuk düzenine girmedikleri kabul edilmektedir⁴⁸. Sonuçta oluşan nihai, yani kesin işlem dava edilebilir. Önceki prosedürel işlemler dava konusu edilemez. Dava, işlemin prosedürel olduğu gerekçesiyle reddedilmişse, kesin hüküm oluşur.

Ancak öyle prosedürel işlemler vardır ki, nihai işlemde bağımsız ve ayrı olarak hukuksal değer taşırlar, yapıldıkları anda bir takım hukuki sonuçlar doğurabilme gücüne sahiptirler. Bir zincirin halkasını oluşturan bu işlemler, zincirden koparılabilmekle yeteneklerine göre “kesinlik” değer ve niteliklerine sahip olurlar. İşte bu tür işlemler de kesinlik niteliğine sahip

44 D3.D. E.93/3099, K.94/961, T.29.3.1994: “...(V)ergi borçlarının ödenmesi gerektiğini bildiren yazının tek başına hakkın kaybına neden olan icrai ve kesin nitelikte yürütülmesi gerekli bir idari işlem niteliğinde olmayıp... bir ön işlem olduğu...”.

45 ERKUT, İdari İşlemin Kimliği, s.193.

46 ERKUT, İdari Davaya, s.112.

47 D3.D, E.86/1733, K.86/1500, T.4.6.1986, DD.64-65. s.104.

48 ERKUT, İdari Davaya, s.112.

olduklarından, “ayrılabilir işlem kuramı” gereğince iptal davasına konu olabilirler⁴⁹.

İdari yargı yeri, dava konusu işlemin, bu şekilde kesin ve yürütülebilir nitelikte olup olmadığını ilk incelemede re’sen araştıracaktır. Bu nitelikte bulmaz ise davayı reddedecektir⁵⁰. Bu red kararı, kesin hüküm niteliği kazanacaktır.

v. Süre Aşımı

İdari yargıya başvurma belli bir süreye tabi kılınmıştır. Bu süre geçirilirse, dava açma imkanı ortadan kalkar. Bu sürelerin neler olduğu ve ne zaman işlemeye başlayacağı, İYUK md.7 de düzenlenmiştir. Davaların, yasalarda belirlenen süreler içinde açılmış olması gerekir. Süre geçirilmiş ise, yargı yeri davayı süre yönünden reddeder⁵¹. Dava süre açısından reddedilir ve bu karar da kesinleşirse, aynı konuda bir daha dava açılmaz. Başka bir ifade ile, süre yönünden red kararı kesin hüküm oluşturur. Ancak İYUK’nun 10/2. maddesinin son cümlesi buna bir istisna getirmektedir. Buna göre ilgililerin, haklarında bir işlem ya da eylemin yapılması hususunda idareye başvurmaları halinde, idare 60 gün içinde bir cevap vermemişse, istemin reddi anlamına gelen bu işleme karşı, süresinde dava açabileceklerdir. Açılan bu davanın, süresinde açılmadığı için reddedilmesi durumunda, idare istem konusunda bir cevap verirse, yeni bir dava açma süresi başlar⁵². Dava açma süresinin, hak düşürücü süre olduğu kabul edilmektedir⁵³.

49 ibid.

50 Kayseri İd. Mah. E.84/12, K.84/32, T.26.1.1984, KARAVELİOĞLU, age., s.579: “...(K)ararı, kesin ve yürütülmesi zorunlu bir işlem niteliği taşıyamaması sebebiyle idari dava konusu yapılması mümkün değildir...”.

51 Kayseri İd. Mah. E.84/85, K.84/68, T.16.2.1984, KARAVELİOĞLU, age., s.578; Danıştay, vergi mahkemesinde açılması gereken davanın, idare mahkemesinde açılması ve görev yönünden reddedilmesi durumunda, idare mahkemesinde açılan davanın, süresinde açılmış sayılabilmesi için, vergi mahkemelerinde dava açma süresi olan 30 günlük süre içinde, idare mahkemesine dava açılmış olması gerektiğini ifade etmektedir. D7.D. E.96/2397, K.97/3355, T.8.10.1997, DD.95, s.478.

52 D5.D, E.88/2022, K.90/1863, T.22.10.1990, DD.82-83, s.446: ‘...İdarenin başvuruya cevap vermemesi üzerine açılan bir davanın süreden reddedilmesine karşın, idarece sonradan verilen cevap üzerine ilgililere yeniden dava açma hakkı tanınmış bulunduğu ve bu davanın konusunu da aynı işlem oluşturacağına göre idarenin cevap vermemesi üzerine açılan ancak yasal süresi geçirilmiş bulunan davanın görülmesi

vi. Husumet

Genel olarak her davada, davanın niteliği gereği bir hasım gösterilmesi gerekir. Buna uygun olarak, İYUK md.14, idari davalarda hasımın gösterilmesi gerektiğini, bunun ilk incelemede dikkate alınacağını belirtmiştir. Ancak, 15. madde, husumetin gösterilmemesi veya yanlış gösterilmesi halinde, yargı yerinin, doğru hasmı tespit ederek, davayı ona yönelteceğini hükme bağlamıştır. Dolayısıyla kesin hükümle ilgili bir sorun ortaya çıkmaz.

vii. Dava Dilekçesindeki Usuli Eksiklikler

Dava dilekçesinin, İYUK md.3 ve 5 deki şartlara uygun olması gerekir. İlk inceleme aşamasında bu eksiklikler tespit edilirse, 30 gün içinde yeniden düzenlenmek üzere ve varsa eksiklikleri tamamlanmak üzere "dilekçe red kararı" verilir (md.15/1-d). "...*Bu kararın bildirim tarihinden itibaren 30 gün içinde belirtilen noksanlar tamamlanarak yeniden dava açılmakta serbest olmak üzere, dava dilekçesinin reddine...*"⁵⁴ yolundaki karar durumu açıklamaktadır. Yine tek nüsha olarak verilen dava dilekçesi hakkında "...*Dava dilekçesinin tek nüsha verilmesi, İYUK 3. maddeye uygun değil. İYUK madde 15/1-d maddesi gereğince 30 gün içinde yeni dilekçe verilmek üzere dilekçenin reddine...*" şeklinde karar verilmiştir⁵⁵. Davacı 30 gün içinde eksiklikleri tamamlayarak dava açarsa, bu dilekçeden harç alınmaz, davaya devam edilir. Kesin hüküm söz konusu olmaz.

sırasında idarenin olumsuz cevabını bildirmesi halinde, davanın süreaşımı yönünden reddedilmeyerek uyumsuzluğun esasın incelenmesinin yasakoyucunun 10. maddede ifadesini bulan amacına daha uygun düşeceğinde herhangi bir duraksamaya yer bulunmamaktadır...

53 ONAR, age., s.1961; GÖZÜBÜYÜK, age., s.438; Öğretide, idari yargıda dava açma süresinin, hak düşürücü sereden ayrı "*sui generis*" bir müessesese olduğu görüşleri de bulunmaktadır. DURAN Lütfi, "İdari kazada dava açma müddeti-İdari müruru müddet", İHFM, c.XI, sy.1-2, 1944, s.249; ÇIRAKMAN Erol, "İdari davalarda süre", İdare Hukuku ve İdari Yargı ile İlgili İncelemeler I, Ankara 1976, s.196.

54 Tabzon İd. Mah. E.90/1202, K.90/696, T.22.11.1990, KARAVELİOĞLU, age., s.582.

55 Eskişehir İd. Mah. E.98/568, K.98/892, T.10.7.1998.

Bu süre içinde verilen ikinci dilekçede de aynı yanlışlıklar yapılırsa, bu sefer dava reddedilir (md.15/5)⁵⁶. Eksikliklerden dolayı dava reddedildikten sonra süresinde açılan davada, aynı eksiklikler tekrarlanırsa dava reddedilir (İYUK. Md.15/5). Bu kararın kesin hüküm etkisi konusunda iki görüş vardır. Birinci görüşe göre, dava açma süresi geçmemek kaydıyla, davacının istediği kadar dava açma hakkı vardır. Ancak üçüncü ve daha sonraki davalar için harç alınacaktır. Kısaca dava açma süresi geçmedikçe kesin hüküm oluşmaz. Dava açma süresi geçince de zaten dava süreden reddedilecektir⁵⁷. İkinci görüşe göre ise, yasanın ilgili maddesi gereği, maddi ve şekli anlamda kesin hüküm oluşur. Üçüncü dava, dava açma süresinde açılırsa bile, dava kesin hüküm nedeniyle reddedilecek, incelenmeyecektir⁵⁸. Kişi haklarının korunması açısından birinci görüş daha uygun bir yol olmakla birlikte, maddenin açık hükmü karşısında bu çözümün kabulü pek mümkün gözükmemektedir.

Bu 30 gün geçirildikten sonra dilekçe verilirse, Danıştay "...süre aşımı sebebiyle inceleme olanağı bulunmayan davanın reddi..."⁵⁹ yönünde karar vermektedir. Davacı otuz gün içinde dilekçe vermez ise, dava açılmamış sayılır⁶⁰. Bu hallerde de kesin hüküm oluşur.

b. Esastan İncelemede Kesin Hüküm

İptal davasında ikinci inceleme, esastan incelemedir. Yani yekki, şekil, sebep, konu ve maksat yönlerinden bir sakatlık olup olmadığının incelenmesidir. Açılan iptal davası, iptal nedenleri yönünden incelenerek reddedilmişe, kesin hüküm oluşur. Aynı sebebe dayanılarak yeni bir dava açılmaz, açılırsa bile kesin hüküm nedeniyle reddedilir⁶¹. Davacı dilekçesinde sadece bir unsurun (örneğin yetki unsuru) hukuka aykırı olduğunu ileri sürmüş, mahkemede sadece bu unsur yönünden davayı reddetmişe, davacının başka bir unsur ya da unsurlara dayanarak aynı işlem

56 Bu kuralın gerekçesinin, her seferinde yeni yanlışlıklar yaparak, yargının sürekli meşgul edilmesinden ve idarenin sürekli yargısal denetim tehdidi altında tutulmasından kurtarılması olabileceği ifade edilmektedir. YENİCE/ESİN, age., s.514.

57 TELLİ, agm., s. 117.

58 id., s.118.

59 D5.D, E.87/392, K.87/327, T.4.3.1987, GÖZÜBÜYÜK/DİNÇER, age., s.381.

60 Medeni yargılama ile karşılaştırınız. KURU/ASLAN/YILMAZ, age., s.548.

61 D5.D, 62/1696 sayılı karar, Hocaoğlu ve diğerleri, Danıştay ve Uyuşmazlık Mahkemesi Karar Hülasaları, Birinci Kitap, 1963, s.76.

hakkında yeni bir dava açması hukuken mümkündür⁶². Bu halde kesin hüküm oluşmaz, dava kesin hüküm nedeniyle reddedilmez.

Gerek kabul şartları, gerekse esastan red kararlarının meydana getirdiği kesin hüküm, nisbi kuvvettedir. Kararların etkisi sadece taraflara yöneliktir. Üçüncü kişiler aynı işlem aynı sebep yönünden yeni bir dava açabilirler⁶³. Çünkü bu redde dair kararlarda, reddin sebebi davacının ileri sürdüğü delillerin ve gerekçelerin yeterli olmamasıdır⁶⁴.

2.İptal Kararında Kesin Hüküm

İptal kararı, geriye yürütür şekilde idari işlemin hukuk düzenindeki varlığına son verir. İşlem hukuk aleminde kalktığına göre, bu kalkış sadece taraflar için değil herkes için sonuç doğurur⁶⁵. Hukuk aleminde kalkan bir işlemin, bazıları için kalkmıştır, bazıları için ise kalkmamıştır denilmesi mümkün değildir. Bu yüzden iptal kararı genel etkilidir. Davada taraf olmayanlar da bu karardan yararlanırlar. Ayrıca dava açmalarına gerek yoktur⁶⁶. Danıştay eski bir kararında “...bir kararın iptali yalnız davacıyı değil, bütün alakadarları işlem edecek bir netice hasıl eder...”⁶⁷ diyerek bu ilkeyi açıkça ortaya koymuştur.

Genel düzenleyici işlemlerin (Tüzük.yönetmelik vs.) iptali yönündeki kesin hükmün etkisinin mutlak oluşunda hiç tereddüt yoktur⁶⁸. İptal davasının objektif niteliği gereği de, bu yönde bir iptal kararı herkes için geçerlidir. İlgili diğer kişilerin iptal davası açmasına gerek yoktur. İptal edilen bir işlemin ikinci kez iptal edilmesi söz konusu olamaz. İkinci bir dava açılırsa, mahkeme bunu re'sen dikkate alır ve durumu tespit eder⁶⁹.

62 GÖZÜBÜYÜK, A.Şeref, Yönetmelik Yargı, 10.B. Ankara 1996, s.213 .

63 GÖZÜBÜYÜK, Yönetmelik Yargı, s.214; TELLİ, agm., s.120; SARICA, age., s.109; ONAR, age., s.1789; D10.D. E.83/664, K.84/882, T.30.4.1984, DD.56-57, s.379.

64 TELLİ, agm., s.120; GÖZÜBÜYÜK, Aynı nedene dayanılarak açılan yeni davada içtihat değişikliği gibi olağanüstü bir durum olmadıkça, büyük olasılıkla davanın reddedileceğini belirtmektedir. Bkz. GÖZÜBÜYÜK, age., s.214.

65 ULER Yıldırım, İdari Yargıda İptal Kararlarının Sonuçları, Ankara 1970, s.44.

66 GÖZÜBÜYÜK, age., s.273;; ÇELEN Orhan, “Türk idare hukukunda iptal davasının sonuçları”, AYİMD, sy.10, s.5

67 DDDUH, E.38/26, K.168, T.9.6.1939, AKURAL/ZİYLAN, s.118, no.176.

68 TELLİ, agm., s.121; GÖZÜBÜYÜK, age., s.217.

69 D12.D, E.73/338, T.19.12.1973, DD.14-15, s.553.

Örneğin iptali istenen yönetmelik hükmü önceden iptal edilmiş ise, “*iptal hükmü herkese sari olduğundan*” yeniden karar alınmasına gerek yoktur⁷⁰. İptal kararı ile idari işlemin hukuka aykırı olduğu tespit edilir. Bu durumda işlemin bazıları için hukuka aykırı, bazıları için hukuka uygun olduğunun kabulüne imkan yoktur.

İptal kararının etkisinin genelliği ilkesi birel işlemler için de geçerlidir. Etkinin genelliği bakımından önemli olan, iptal kararının objektif olması ve herkesi etkilemesidir. Bir kişi kendisinin atanması gerektiğine inandığı her göreve başkasının atanması işlemine karşı dava açmış olsa, atanan kişi davada taraf değildir, üçüncü kişi durumundadır. Fakat, işlemin yöneldiği kişidir ve iptal kararından etkilenir⁷¹. İptal edilen işlem birel bir işlem olsa da, bu işlemle ilgili herkes iptal kararından etkilenir.

İptal kararı, iptal edilen işlemle ilgili kişiler bakımından olduğu gibi, iptal edilen işlemle ilgili diğer işlemler bakımından da bir takım etkiler doğurur. İşlemler, çeşitli biçimlerde birbirleriyle etkileşim içinde olabilirler. Örneğin bir işlemin yapılması veya geçersiz sayılması başka bir işleme bağlı olabilir. Bu ilişki sebep sonuç bağlantısı şeklinde olabilir⁷². Bir işlemdeki sakatlık, ona dayanılarak yapılan işlemlere de sirayet eder. Dayanağı sakat olan işlemler de sakat doğmuş olacaktırlar⁷³. Danıştay bunu “*iptal kararı, iptali istenen tasarrufu ve ona bağlı işlemleri yapıldıkları tarihten itibaren ortadan kaldırır...*” şeklinde formüle etmiştir⁷⁴.

Birel işlemin iptali, genellikle tarafları ilgilendirir. Ancak birel işlemin iptali bazen kesin hükmün mutlak etkisini gösterebilir. ÖZAY'ın verdiği bir örnekle açıklayacak olursak⁷⁵; Fakültelere kayıt durumunu düzenleyen yönetmelikte, aday olabilmek için lise diploması koşulu aranmaktadır. Adaylık istemi ticaret okulu mezunu olduğu gerekçesiyle reddedilir. Açılan dava üzerine idare mahkemesi, lise diploması koşulunun, eşdeğerliği yetkililerce kabul edilmiş tüm orta öğretim kurumlarını kapsadığı gerekçesiyle, red işlemi iptal eder. Bu iptal kararı, davacının kaydının

70 DDDK, E.60/57, K.65/582, T.25.6.1965, DKD.95/96, s.140.

71 ULER, age., s.46.

72 ibid.

73 id., s.58.

74 D8.D, E.81/551, K.82/1196, T.21.10.1982, DD.50-51, s.354.

75 ÖZAY İl Han, "Türkiye'de İdari Yargının İşlev ve Kapsamı", İdari Yargıda Son Gelişmeler Sempozyumu, Ankara 1982, s.14.

yapılması gibi öznel bir etki yaratmakla beraber, liseye denk olan okullardan mezun olan tüm öğrencilerin, yeni bir iptal davasına gerek olmadan, aday olabilmelerini sağlayacak bir etki de yaratır. Bunun anlamı, tek bir olaya ve tek bir kişiye ilişkin iptal kararı, benzeri tüm durumlara uygulanabilecek niteliğe bürünmektedir. Bu durum kesin hükmün mutlak etkisine bir örnek teşkil eder.

Burada üzerinde durulması gereken bir husus da dava dilekçesinde yer alan bir istem hakkında karar verilmemesi durumunda, bunun kesin hüküm teşkil edip etmeyeceğidir. Dava dilekçesinde ileri sürülen bir iddia veya istem, kararda tamamen atlanmış, unutulmuş olursa, bu istem için yeni bir dava açılabilir midir? Özellikle iptal ve tam yargı davalarının birlikte açılması halinde, tazminat istemi hakkında herhangi bir karar verilmemesi bu açıdan önem kazanmaktadır.

Kural olarak kesin hüküm etkisi, kararın hüküm fıkrasına tanına bir etkidir. Gerekçenin böyle bir etkisi yoktur. Ancak hüküm gerekçeye sıkı sıkıya bağlı ise, kesinlik gerekçeye de yansır⁷⁶. Hüküm fıkrası, davada uyumsuzluğu nihai olarak çözen kısımdır⁷⁷. Karar altına alınmamış konuda kesin hükmün oluşmayacağı, zira davada olumlu veya olumsuz şekilde karara bağlanmamış konularda yargıcın açık iradesinin bulunmadığı belirtilmektedir⁷⁸.

İdari yargıda, özellikle iptal davası ile tam yargı davasının birlikte açılması halinde, tazminat istemi için kararda bir hüküm bulunmuyorsa, bu tazminat için yeni bir dava açılmayacağı görüşü vardır⁷⁹. Danıştay'ın görüşünün de bu yönde olduğu söylenebilir. 1972 ve 1977 tarihlerinde verilen kararlarda, iptal ve tam yargı davalarını birlikte açılması ve tazminat istemi hakkında herhangi bir karar verilmemesi durumunda, davacının süresinde karar düzeltme yoluna başvurması gerektiğine, tazminat talebinin yeni bir dava ile yenilenmesin hukuken imkan olmadığına karar verilmiştir⁸⁰.

76 ANSAY S. Şakir, Hukuk Yargılama Usulleri, 7.Bası, Ankara 1960, s.370.

77 DOMANİÇ, Hayri, Hukukta Kaziye-i Muhkeme ve Nisbi Kuvveti, İstanbul 1964, s.30.

78 CEMBERCİ, Musa, Hukuk Davalarında Kesin Hüküm, Ankara 1965, s.50.

79 GÖZÜBÜYÜK, age., s.236. Yazar bu durumun yeni bir dava hakkı değil, ancak kararın düzeltilmesi için bir neden olacağını belirtmektedir.

80 D10.D. 70/1573, K.72/1307, T.15.5.1972, TELLİ, agm., s.124; DDDK, K.75/188, K.77/167, T.15.4.1977, DD.28-29, s.254.

Düşüncemize göre, istem olduğu halde karar altına alınmamış kısım için kesin hüküm oluşmaz. Zira bu kısım için hakimın kesin iradesi bulunmamaktadır. Yine kural olarak, kesin hüküm kuvveti hüküm fıkrasına tanınan bir vasıftır. Hüküm fıkrasında bu yönde bir karar bulunmadığından, kesin hüküm oluşmaz. İlgili bu kısım için yeni bir dava açabilir.

B. TAM YARGI DAVALARINDA KESİN HÜKÜM

İdari Yargılama Usulü Kanununun 2/1-b maddesinde tam yargı davaları, "idari eylem ve işlemlerden dolayı kişisel hakları doğrudan muhtel olanlar tarafından açılan" davalar olarak tanımlanmaktadır. Öğretide ve uygulamada buna, idari sözleşmelerden doğan davalar da eklenmektedir⁸¹.

Tam yargı davasında yargıç, davacının istemi ile bağlı olarak davacıya yapılan haksızlığın giderilmesine karar verir. Davalı tarafı bir şey yapmaya yada yapmamaya yahut belli miktar parayı tazminat olarak ödemeye mahkum eder⁸².

Tam yargı davasında verilen kararlar, sübjektif bir hakkın ihlalinden doğduğu için sadece taraflar için hüküm ifade eder. Üçüncü kişileri bağlamaz⁸³. Verilen karar taraflar için kesin hüküm teşkil eder. Dolayısıyla bu kesin hükmün etkisi nisbi niteliktedir.

81 GÖZÜBÜYÜK, age., s.230.

82 id., s.290

83 id., s.291.

